تعیین و تحلیل سطوح برخورداری و میزان محرومیت دهستان‌های شهرستان جاسک

محمد صبوری *
اصغر نوروزی **

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۸/۱۷
تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۰/۰۲

چکیده

هدف اصلی برنامه‌ریزی روستایی در کشورهای مختلف، تحقق توسعه و کاهش نابرابری‌ها و رسیدن به توسعه‌ی پایدار است. گام نخست برای موفقیت در برنامه‌ریزی و رسیدن به توسعه، شناخت و سطح‌بندی مناطق برحسب میزان برخورداری از زمینه‌های گوناگون اقتصادی، زیربنایی، ارتباطات، اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی، درمانی، آموزشی و غیره است. این تحقیق به منظور بررسی سطوح برخورداری نواحی روستایی شهرستان جاسک واقع در جنوب شرق استان هرمزگان و سواحل مکران صورت گرفته‌است. تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و ماهیت آن توصیفی ـ تحلیلی است و با اتکا بر یافته‌های اسنادی و میدانی به بررسی موضوع پرداخته است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه در سطح روستا است. در تحقیق حاضر با بهره‌گیری از مدل کمی «تاکسونومی عددی»، سطوح برخورداری نواحی روستایی تعیین و بررسی شده‌است. نتایج این پژوهش نشان داد ۶۰ درصد دهستان‌ها (سورک، پی‌وشک و گابریک) در طبقه‌ی دهستان‌های محروم و خیلی محروم قرار دارند.

کلیدواژه‌ها: تاکسونومی عددی، توسعه‌ی روستایی، سطوح برخورداری، محرومیت، شهرستان جاسک.

* استادیار گروه جغرافیای دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. Sabooryjask@yahoo.com
** استادیار گروه جغرافیای دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. Norouzi_1386@yahoo.com

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

۱- مقدمه

فقدان تعادل فضایی در برخورداری از امکانات و خدمات پدیده‌ی نوینی نیست، اما در کشورهای جهان سوم این پدیده چنان نمود یافته که به معضلی اساسی تبدیل شده‌است. بنابراین، بررسی و شناخت جایگاه سکونت‌گاه‌ها در سلسله مراتبِ برخورداری از شاخص‌های توسعه، نقش بسزایی در برنامه‌ریزی دارد و نوعی ضرورت برای تهیه و ارائه‌ی طرح‌ها و برنامه‌ها محسوب می‌شود (نوروزی و کامران، ۱۳۹۶: ۱).

هدف اصلی برنامه‌های توسعه‌ی روستایی نیز دستیابی به الگویی مناسب، برای توزیع امکانات و فعالیت‌ها براساس توان‌های جغرافیایی هر منطقه است. در فرایند برنامه‌ریزی توسعه برای مناطق، شناخت و تبیین سطوح توسعه‌یافتگی و آگاهی از نقاط قوت و ضعف آنها اهمیت زیادی دارد (رضوانی،۱۳۸۳: ۱۴۹). با شناخت میزان برخورداری هر یک از مناطق، می‌توان میزان آشفتگی توزیع امکانات و خدمات عرضه شده را مشاهده کرد و با داشتن اطلاعات جامع و دقیق از سطح برخورداری یا محرومیت، برنامه‌ریزی و تخصیص منابع متناسب با نیازهای هر ناحیه مقدور خواهد شد.

ناگفته پیداست که امروزه روستاهای کشور با مشکلات متعددی از قبیل کمبود امکانات، بیکاری، فقر و محرومیت مواجه است؛ بنابراین، برنامه‌ریزی برای رفع این قبیل مشکلات و نابرابری‌ها و توزیع مناسب امکانات و فعالیت‌ها، ضرورتی انکارناپذیر است. ناحیه‌ی مورد مطالعه نیز جزو مناطق محروم کشور به شمار می‌رود و اکثریت ساکنان آن را روستاییان تشکیل می‌دهند که در روستاهای کم‌جمعیت و پراکنده زندگی می‌کنند. روستاهای شهرستان جاسک نیازمند مطالعه‌ی جدی است تا بتوان براساس آن، برنامه‌ریزی‌های متناسب با شرایط منطقه را طراحی و اجرا کرد؛ از این رو هدف کلی این مقاله، سنجش سطح توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان جاسک و رتبه‌بندی آنها از نظر میزان برخورداری یا محرومیت از امکانات و تسهیلات مختلف است تا از این رهگذر، بتوان برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ی روستایی را بهبود بخشید و ارائه امکانات و خدمات را منطقی ساخت. بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال اصلی خواهد بود که دهستان‌های شهرستان جاسک در چه سطحی از برخورداری یا محرومیت قرار دارند؟

بر این اساس اهداف تحقیق را می‌توان چنین بیان کرد: تعیین و تحلیل سطح و میزان برخورداری دهستان‌های شهرستان جاسک و گویاکردن آن با نقشه، همچنین ارائه‌ی تصویری از وضعیت موجود شاخص‌های توسعه و به صورت مقایسه‌ای بین دهستان‌های مورد مطالعه عنوان کرد. به علاوه، ارائه‌ی راهکارهایی در زمینه‌ی ساماندهی و تعادل فضایی در برخورداری از امکانات و خدمات نیز مدنظر خواهد بود.

در این پژوهش به منظور پاسخ‌گویی به سؤال پژوهش و رسیدن به اهدافِ موردنظر، فرضیه‌هایی به این شرح تدوین‌شده‌است.

ـ به نظر می‌رسد بین دهستان‌های شهرستان جاسک از نظر شاخص‌های توسعه و توزیع امکانات و خدمات، تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

ـ به نظر می‌رسد بیشتر دهستان‌های شهرستان جاسک از لحاظ برخورداری از شاخص‌های مختلف توسعه، در سطح کمتر برخوردار و محروم قرار دارند.
ـ به نظر می‌رسد میزان محرومیت از غرب به شرق شهرستان، افزایش می‌یابد.

۲- مبانی نظری و ادبیات تحقیق

مروری بر ادبیات نظری در زمینه‌ی توسعه‌ی منطقه‌ای نشان می‌دهد که این شیوه‌ی برنامه‌ریزیِ توسعه از دیدگاه‌های مختلف قابل توجه بوده‌است و هر کدام از صاحب‌نظران، نابرابری‌های منطقه‌ای را مطابق با موقعیت مکان و زمان خود بررسی کرده‌اند. بعد از جنگ جهانی دوم نیز اقتصاددانان توجه خود را به بعد مکانی و منطقه‌ای معطوف ساختند.

نخستین نظریه‌های بنیانی در زمینه‌ی توسعه و توسعه‌نیافتگی در دهه‌ی ۱۹۵۰ شکل‌گرفت، اما موضوع تفاوت‌های منطقه‌ای از دهه‌ی ۱۹۹۰ به صورت جدی قابل توجه بود و عمده‌ترین نظریه‌های مبین فقدان توازن منطقه‌ای در تحلیل توسعه‌ی ملی و منطقه‌ای در این دوره مطرح شد؛ مانند نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای، نظریه‌ی دوگانگی اقتصادی و رویکردهای قطبی‌شدن توسعه‌ی فضایی (نوروزی و کامران، ۱۳۹۶: ۳). از پیشگامان توسعه‌ی ناحیه‌ای، افرادی چون والتر ایزارد، گونارمیردال، فرانسوا پرو، هیرشمن، جان فریدمن و غیره را می‌توان نام برد. هیرشمن و میردال از جمله کسانی بودند که کاربردهای مکانی فرآیند توسعه را شناختند و در جهت ایجاد پیوند و ارتباط میان مدل‌های رشد و نظریه‌های توسعه منطقه‌ای، گام‌های مهمی برداشتند (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۲: ۴۲). با این وجود، از زمان آغاز طرح مباحث توسعه و توسعه‌نیافتگی، مکاتب و دیدگاه‌های مختلفی در این مورد ارائه شد که از آن جمله می‌توان به مکتب تکاملی توسعه، نظریه‌ی نوسازی، دیدگاه مارکسیستی از توسعه و نظریه‌ی وابستگی اشاره کرد (ازکیا، ۱۳۸۱: ۳۵).

امروزه معنای توسعه از رشد اقتصادی فراتر رفته و به عنوان مفهومی انسانی، عدالت اجتماعی و بهبود توزیع امکانات تلقی می‌شود. در این راستا هدف نهایی توسعه، ارتقای سطح زندگی مردم است (United Nation, 2000). توسعه‌ی روستایی فرآیندی است که به توسعه‌ی پایدار در کیفیت زندگی مردم روستایی به خصوص فقرا منجر می‌شود (singh, 2009: 3)؛ به عبارت دیگر، کمک به فقیرترین مردمی است که در پی امرار معاش در مناطق روستایی‌اند (chambers,1983:147). چمبرز و کان‌وی[1] (۱۹۹۲) معتقدند که توسعه‌ی روستایی چیزی غیر از اولویت‌بخشی به فقرای روستایی در فرآیند برنامه‌ریزی و اجرا نیست. البته شاید هنوز تعریف مهاتما گاندی از توسعه‌ی روستایی، تنها تعریفی باشد که تمامی جنبه‌های این زندگی را در خود دارد. او توسعه‌ی روستایی را تبدیل روستاها به مکان‌های قابل زیست و متناسب با رشد و تعالی انسانی معرفی کرده‌است (سعیدی، ۱۳۷۷: ۱۵۶).

توسعه‌ی روستایی بعد از جنگ جهانی دوم، بیشتر تحت‌تأثیر تئوری‌های توسعه‌ی

1. Chambers and conway

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

اقتصادی قرار داشت. طی دهه‌ی ۱۹۶۰-۱۹۵۰، بیشترین توجه توسعه‌ی روستایی بر به حداکثر رساندن سود متمرکز شده بود. در اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰، اندیشمندان توسعه به این نتیجه رسیدند که منافع حاصل از رشد سریع، نمی‌تواند به قشر فقیر کمک کند و به این ترتیب، زمینه‌ی شکست تئوری‌های اقتصادی فراهم شد؛ از این رو، این مسئله باعث شد مفاهیمی چون توزیع مجدد درآمد همراه با رشد یا رشد همراه با عدالت، در مفاهیم توسعه ظاهر و بر توسعه‌ی روستایی یکپارچه تأکید شود. راهبرد توسعه‌ی روستایی همه‌جانبه یا یکپارچه و راهبرد توسعه‌ی پایدار، ازجمله راهبردهایی است که نسبت به برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی رویکردی جامع دارند (رضوانی، ۱۳۸۳: ۹۲).

در سال‌های اخیر مطالعات متعددی با استفاده از شاخص‌های مختلف توسعه و با تأکید بر میزان برخورداری مناطق از خدمات و امکانات مختلف، با بهره‌گیری از روش‌های مختلف برنامه‌ریزی منطقه‌ای و تحلیل فضایی اجرا و به تعیین سطوح توسعه‌یافتگی و فاصله‌ی مناطق از یکدیگر پرداخته شد که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود: زیاری و همکاران (۱۳۸۰)، ابراهیم‌زاده و همکاران (۱۳۸۰)، تقوایی و احمدی (۱۳۸۲)، تقوایی و رضایی (۱۳۸۳)، رضوانی (۱۳۸۳)، بدری و همکاران (۱۳۸۵)، خاکپور (۱۳۸۶)، امینی‌نژاد و همکاران (۱۳۸۷)، عمرانی و پیری (۱۳۸۹)، تقوایی و نوروزی (۱۳۸۹)، قنبری و همکاران (۱۳۹۰)، شاهرخی‌ساردو و همکاران (۱۳۹۴)، خادمی و زارع‌پور (۱۳۹۶)، نوروزی و کامران (۱۳۹۶) و ... .

ارزیابی نتایج مطالعات فوق که به تعیین درجه‌ی توسعه‌یافتگی مناطق روستایی در نواحی مختلف پرداخته‌اند، نشان‌دهنده‌ی تفاوت و نابرابری‌های نواحی روستایی و منطقه‌ای در سطوح مختلف بوده‌است. با این وجود، چنین پژوهشی در سطح منطقه‌ی مورد مطالعه مشاهده شد و در واقع این امر خود اهمیت و ضرورت این پژوهش را نمایان می‌سازد.

۳- روش‌شناسی تحقیق

با توجه به موضوع و مؤلفه‌ها، پژوهش حاضر ترکیبی از روش‌های توصیفی ـ تحلیلی است. بخش نظری پژوهش با روش مطالعه‌ی کتابخانه‌ای تدوین شده‌است و به منظور تجزیه و تحلیل و بررسی فرضیه‌های پژوهش، با روش میدانی به جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات موردنیاز پرداخته شد. بدین منظور، پرسشنامه‌ی روستا به تعداد کل جامعه‌ی آماری تهیه و تکمیل شده‌است. جامعه‌ی آماری تحقیق، ۱۶۵ سکونتگاه روستایی شهرستان جاسک به تفکیک دهستان است؛ به عبارت دیگر، بدون استفاده از روش نمونه‌گیری، تمام شماری روستاها ملاک قرار گرفت. پاسخگویان به پرسشنامه نیز در سطح مدیران و کارشناسان محلی (دهیاران، شوراهای روستا، بخشداران، کارشناسان سازمان‌های مرتبط از جمله فرمانداری، جهاد کشاورزی و ...) بوده است. در واقع از جامعه‌ی کارشناسان و مدیران محلی، افرادی ـ که به اطلاعات روز روستاهای مورد بررسی آگاه بودند ـ انتخاب شدند و به تکمیل پرسشنامه پرداخته شد. ذکر این امر لازم است که برای تکمیل داده‌ها و رفع نواقص آنها، از اطلاعات مرکز آمار

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

ایـران و برخـی اطلاعـات آمـاری نهادهـا و اداره‌هـای شهرسـتان نیـز اسـتفاده شده‌اسـت. بـرای تجزیـه و تحلیـل داده‌هـای مذکـور نیـز از روش تاکسـونومی عـددی اسـتفاده شـد. سـپس بـا ارائـه‌ی خروجـی بـه صـورت نقشـه، بـه تبییـن سـطوح توسـعه و محرومیـت نسـبی در میـان دهسـتان‌های شهرسـتان پرداختـه شده‌اسـت.

تعییـن شـاخص‌ها کـه مهم‌تریـن قـدم در مطالعـات توسـعه‌ی ناحیـه‌ای و در واقـع بیـان آمـاری پدیده‌هـای موجـود در ناحیـه اسـت، بـا تبدیـل متغیرهـا بـه سـرانه‌ها، نسـبت‌های مختلـف، درصدهـا و غیـره (حکمت‌نیـا و موسـوی، ۱۳۸۵: ۲۱۰) تعییـن شـده‌اند. بدیـن منظـور بـا اسـتناد بـه مبانـی نظـری پژوهـش و شـاخص‌های معـرف توسـعه، تعـداد ۵۳ متغیـر (در قالـب شـاخص‌های آموزشـی و فرهنگـی، بهداشـتی و درمانـی، زیربنایـی، ارتباطـی، خدماتـی و جمعیتـی) در مـورد دهسـتان‌های شهرسـتان جاسـک در ۶ گـروه بـه شـرح ذیـل تعییـن شده‌اسـت (جـدول ۱).

جدول ۱: شاخص‌های مورد بررسی برای سنجش سطح توسعه‌ی دهستان‌های شهرستان جاسک

A: شاخص‌های آموزشی و فرهنگی	A۱: درصـد باسـوادی؛A۲: درصـد آبادی‌هـای دارای دبسـتان؛ A۳: درصـد آبادی‌هـای دارای راهنمایـی پسـرانه؛ A۴: درصـد آبادی‌هـای دارای راهنمایـی دخترانـه؛ A۵: درصـد آبادی‌هـای دارای دبیرسـتان پسـرانه؛ A۶: درصـد آبادی‌هـای دارای دبیرسـتان دخترانـه؛ A۷: نسـبت دانش‌آمـوزان دختـر در کل دانش‌آمـوزان؛ A۸: نسـبت دانش‌آمـوزان دختـر ابتدایـی بـه کل دانش‌آمـوزان ابتدایـی؛ A۹: نسـبت دانش‌آمـوزان دختـر راهنمایـی بـه کل دانش‌آمـوزان راهنمایـی؛ A۱۰: نسـبت دانش‌آمـوزان دختـر دبیرسـتان بـه کل دانش‌آمـوزان دبیرسـتان؛ A۱۱: نسـبت معلمـان بـه‌کل دانش‌آمـوزان؛ A۱۲: نسـبت معلمـان ابتدایـی بـه‌کل دانش‌آمـوزان ابتدایـی؛ A۱۳: نسـبت معلمـان راهنمایـی بـه‌کل دانش‌آمـوزان راهنمایـی؛ A۱۴: نسـبت معلمـان دبیرسـتان بـه‌کل دانش‌آمـوزان دبیرسـتان؛ A۱۵: نسـبت تعـداد کلاس‌هـا بـه کل دانش‌آمـوزان؛ A۱۶: نسـبت تعـداد کلاس‌هـای ابتدایـی بـه کل دانش‌آمـوزان ابتدایـی؛ A۱۷: نسـبت تعـداد کلاس‌هـای راهنمایـی بـه‌کل دانش‌آمـوزان راهنمایـی؛ A۱۸: نسـبت تعـداد کلاس‌هـای دبیرسـتان بـه کل دانش‌آمـوزان دبیرسـتان؛ A۱۹: درصـد آبادی‌هـای دارای کتابخانـه؛ A۲۰: درصـد آبادی‌هـای دارای مسـجد.
B: بهداشتی و درمانی	B۱: درصـد آبادی‌هـای دارای مرکـز بهداشـتی درمانـی؛ B۲: درصـد آبادی‌هـای دارای پزشـک عمومـی؛ B۳: درصـد آبادی‌هـای دارای بهیـار و ماما؛ B۴: درصـد آبادی‌هـای دارای داروخانـه؛ B۵: درصـد آبادی‌هـای دارای خانـه بهداشـت؛ B۶: درصـد آبادی‌هـای دارای بهـورز؛ B۷: درصـد آبادی‌هـای دارای غسـال‌خانه.
C: زیربنایی	C۱: درصـد آبادی‌هـای دارای بـرق؛ C۲: درصـد آبادی‌هـای دارای آب لوله‌کشـی؛ C۳: درصـد آبادی‌هـای دارای راه آسـفالته؛ C۴: درصـد آبادی‌هـای دارای راه شوسـه؛ C۵: درصـد آبادی‌هـای دارای طـرح هـادی اجراشـده؛ C۶: درصـد آبادی‌هـای دارای سـالن‌های ورزشـی؛ C۷: درصدآبادی‌هـای دارای زمیـن ورزشـی.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

D: ارتباطی	D۱: درصد آبادی‌های دارای دفتر خدمات روستاییict؛ D۲: درصد آبادی‌های دارای دفتر مخابراتی؛ D۳: درصد آبادی‌های دارای صندوق پستی؛ D۴: درصد آبادی‌های دارای پوشش تلویزیونی؛ D۵: درصد آبادی‌های دارای پوشش تلفن همراه.
E: خدماتی	E۱: درصد آبادی‌های دارای شورا؛ E۲: درصد آبادی‌های دارای دهیار؛ E۳: درصد آبادی‌های دارای پاسگاه انتظامی؛ E۴: درصد آبادی‌های دارای پایگاه بسیج؛ E۵: درصد آبادی‌های دارای جایگاه سوخت؛ E۶: درصد آبادی‌های دارای تعمیرگاه موتور و ماشین؛ E۷: درصد آبادی‌های دارای وسیله نقلیه عمومی؛ E۸: درصد آبادی‌های دارای بانک؛ E۹: درصد آبادی‌های دارای نانوایی؛E۱۰: درصد آبادی‌های دارای مغازه خرده‌فروشی؛ E۱۱: درصد آبادی‌های دارای روزنامه‌فروشی.
F: جمعیتی	F۱: میزان جمعیت؛ F۲: درصد آبادی‌های بالای ۲۰ خانوار جمعیت؛ F۳: تراکم نسبی جمعیت.

برای تعیین درجه‌ی توسعه‌یافتگی مناطقِ روش‌های متعددی وجود دارد؛ روش‌هایی که دامنه‌ی پیچیدگی آنها از روش‌های نسبتاً ساده‌ی مبتنی بر شمارش تعداد نهادهای خدماتی و وزن‌دهی به آنها شروع می‌شود و تا روش‌های پیچیده‌ای که نیازمندِ در نظرگرفتن متغیرهای مختلف است، تغییر می‌کند (جمعه‌پور، ۱۳۸۵: ۱۸۴).

روش تاکسونومی عددی[1] از روش‌های مرسوم و معمول در بررسی سطوح توسعه‌ی مناطق و گروه‌بندی آنها در مجموعه‌های همگن است. در این روش، یکی از نقاط مورد مطالعه به عنوان منطقه‌ی ایده‌آل انتخاب و نقاط دیگر بر مبنای آن درجه‌بندی می‌شوند (کلانتری، ۱۳۸۰ : ۱۴۹). این روش را نخست «آدونسون»[2] در سال ۱۷۶۳ پیشنهاد کرد و در سال ۱۹۶۸، پروفسور «هل وینگ»[3] از مدرسه‌ی عالی اقتصاد ورکلا در یونسکو، به معرفی آن به منزله‌ی وسیله‌ای برای طبقه‌بندی و درجه‌ی توسعه‌یافتگی میان کشورهای گوناگون پرداخت (حسین‌زاده دلیر، ۱۳۸۳: ۱۵۷). تاکسونومی عددی یک روش عالی درجه‌بندی، طبقه‌بندی و مقایسه‌ی کشورها یا مناطق مختلف با توجه به درجه‌ی توسعه و مدرن بودن آنهاست. همچنین روشی است که مجموعه‌ای را به زیرمجموعه‌ای کم و بیش همگن تقسیم می‌کند و مقیاس قابل‌قبولی برای بررسی میزان توسعه‌یافتگی نواحی در اختیار برنامه‌ریزان قرار می‌دهد (زیاری، ۱۳۸۸: ۹۱ & آسایش و استعلاجی، ۱۳۸۲). این روش دارای چندین گام عملیاتی به شرح زیر است:

الف ـ تشکیل ماتریس داده‌ها: هر یک از نقاط با x_i نشان داده می‌شوند و می‌توانند یکتا m خصوصیت را داشته باشند. از کنار هم قرار دادن آنها ماتریس ذیل حاصل می‌شود:

$$\begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2m} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \cdots & x_{nm} \end{bmatrix}$$

1. Numerical Taxonomy
2. Asanson
3. Z. Hellwing

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

ب ـ استاندارد کردن شاخص‌ها با استفاده از فرمول Z-Score صورت می‌گیرد. با توجه به اینکه شاخص‌های موجود با واحدهای مختلف سنجیده می‌شود، برای حذف واحدهای مختلف و جایگزینی مقیاس واحد، هر یک از عناصر ماتریس تغییر داده می‌شود و ماتریس داده‌ها (X) به ماتریس استاندارد (Z) تبدیل می‌شود (آسایش، ۱۳۷۵). برای استانداردسازی ماتریس داده‌ها، ابتدا میانگین و انحراف معیار هر شاخص از طریق فرمول‌های $SD = \sqrt{\frac{\Sigma(\bar{X}-X)^2}{N}}$ و $M = \frac{\Sigma x_i}{N}$ محاسبه می‌شود.

بنابراین ماتریس Z بدین شکل خواهد شد:

$$\begin{bmatrix} Z_{11} & Z_{12} & \cdots & Z_{1m} \\ Z_{21} & Z_{22} & \cdots & Z_{2m} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ Z_{n1} & Z_{n2} & \cdots & Z_{nm} \end{bmatrix}$$

ج ـ محاسبه و تعیین فواصل مرکب میان مکان‌ها: پس از استانداردسازی با استفاده از رابطه‌ی زیر، فواصل هر یک از مناطق محاسبه می‌شود:

$$D_{ab} = \sqrt{\sum_{j=1}^{n}(z_{aj} - z_{bj})^2}$$

که در آن a و b بیانگر دو منطقه و D_{ab} بیانگر فاصله‌ی میان آن در منطقه است. می‌توان ماتریس فواصل مرکب را به صورت زیر (ماتریس D) نمایش داد:

$$\begin{bmatrix} 0 & D_{12} & \cdots & D_{1N} \\ D_{21} & 0 & \cdots & D_{2N} \\ \cdots & \cdots & 0 & \cdots \\ D_{n1} & D_{n2} & \cdots & 0 \end{bmatrix}$$

این ماتریس، ماتریس قرینه است که قطر اصلی آن صفر است.

د ـ تعیین کوتاه‌ترین فاصله و تشخیص بخش‌های همگن: کوتاه‌ترین فاصله بین دو فعالیت، مشخص و در ستونی جداگانه (Min D) ثبت می‌شود. سپس میانگین و انحراف معیار محاسبه و برای مشخص کردن فعالیت‌های همگن، فواصل حد بالا (d+) و حد پایین (d-) طبق معادله‌ی زیر محاسبه می‌شود (کلانتری، ۱۳۸۰: ۱۵۵).

$\bar{D} = \frac{\Sigma D_i}{n}$ میانگین کوتاه‌ترین فاصله $SD = \sqrt{\frac{\Sigma(D_i-\bar{D})^2}{n}}$ انحراف معیار کوتاه‌ترین فاصله

$D\pm=\bar{D}\pm 2SD$ در اینجا عدد ۲ همان مقدار Z (توزیع نرمال) است که در سطح ۹۵ درصد محاسبه شده‌است. مناطق واقع در محدوده‌ی $D^{\wedge}+$ و $D^{\wedge}-$ همگن تلقی می‌شوند. برای رتبه‌بندی مناطق، باید مناطق ناهمگن را حذف کرد.

ح ـ محاسبه‌ی C_{io} (سرمشق‌های توسعه) و f_i (رتبه‌بندی نهایی) آخرین مرحله‌ی تاکسونومی عددی، محاسبه‌ی درجه‌ی توسعه‌یافتگی است.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

$$c_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^{m} (z_{ij} - z_{oj})^2}$$

c_{io}= فاصله‌ی مرکب منطقه i از منطقه‌ی ایدئال(سرمشق توسعه)؛ z_{ij}= شاخص استاندارد شده‌ی j در منطقه i (اعداد موجود در ماتریس استاندارد)؛ z_{oj}= مقدار ایده‌آل شاخص j (بیشترین مقدار هر ستون در ماتریس استاندارد). درنهایت، درجه‌ی توسعه‌ی هر منطقه با استفاده از رابطه‌ی زیر به دست می‌آید:

$$f_i = \frac{c_{io}}{c_o}$$

f_i= درجه‌ی توسعه‌ی منطقه؛ ic_{io}= فاصله‌ی مرکب منطقه i از منطقه‌ی ایده‌آل.

c_o= میانگین، c_{io} به اضافه‌ی دو، برابر انحراف معیار آن است که بر طبق فرمول زیر به دست می‌آید:

$$c_o = \bar{c}_{io} + 2s_{io} \quad \frac{\sum_{i=1}^{n} c_{io}}{n} \bar{c}_{io} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n} (c_{io} - \bar{c}_{io})^2}{n}} s_{io=}$$

در این پژوهش، قلمرو تحقیق شامل شهرستان جاسک در جنوب شرق کشور است که بر روی جلگه‌ی ساحلی دریای عمان و ناهمواری‌های مکران و در منتهی‌الیه جنوب شرقی استان هرمزگان واقع شده‌است. از شمال به رشته‌کوه‌ها و شهرستان بشاگرد، از جنوب به دریای عمان، از شرق به استان سیستان و بلوچستان، از طرف غرب به دریای عمان و از شمال غربی به شهرستان سیریک منتهی می‌شود (نقشه ۱).

بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی ـ اداری، شهرستان جاسک از ۲ بخش، ۵ دهستان و ۱۶۵ روستا تشکیل شده‌است. بخش مرکزی شامل دهستان‌های جاسک، گابریک و گنگان و بخش لیردف شامل دهستان‌های پی وشک و سورک است. جمعیت این شهرستان بالغ بر ۵۸۸۸۴ نفر است که ۱۶۸۶۰ نفر در شهر جاسک و بقیه در نقاط روستایی ساکن‌اند (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵).

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

شکل ۱: تقسیمات سیاسی و موقعیت شهرستان جاسک

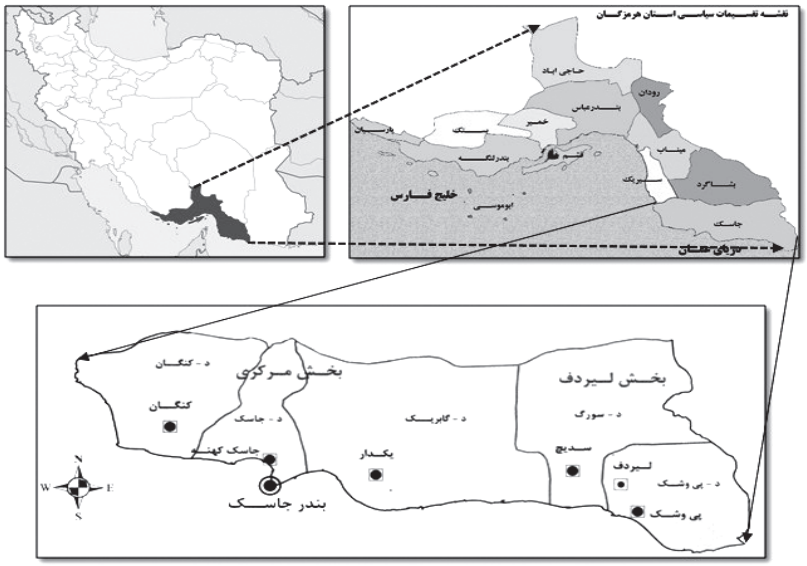

۴- نتایج و یافته‌های تحقیق

ابتدا رتبه‌بندی و سطح میزان برخورداری دهستان‌های منطقه با استفاده از داده‌های جمع‌آوری‌شده در سطح ۵ دهستان شهرستان جاسک صورت گرفت. این امر با استفاده از ۵۳ متغیر در قالب ۶ شاخص عمده‌ی توسعه و طی مراحل عملیاتی به شرح ذیل محاسبه شد: ۱- تشکیل ماتریس داده‌ها؛ ۲- استاندارد کردن شاخص‌ها؛ ۳- تعیین فواصل مرکب (جدول ۲)؛ ۴- محاسبه‌ی C_{io} (جدول ۳).

جدول ۲: مقادیر فواصل اقلیدسی دهستان‌های شهرستان جاسک

دهستان	کمترین فاصله	سورک	پی وشک	گابریک	جاسک	گنگان
گنگان	۰	۸/۶۷	۱۱/۷۲	۹/۷۷	۶۴/۱۲	۶۷/۸
جاسک	۶۷/۸	۰	۱۳/۱۱	۷۵/۸	۱۹/۱۱	۸/۷۵
گابریک	۷۲/۱۱	۱۱/۱۳	۰	۱۰/۲۵	۲۲/۷	۲۲/۷
پی وشک	۷۷/۹	۷۵/۸	۱۰/۲۵	۰	۹/۱۵	۷۵/۸
سورک	۶۴/۱۲	۱۱/۱۹	۲۲/۷	۱۵/۹	۰	۲۲/۷

$D+ = ۸/۱۲۲ + ۱/۶۴۸ = ۹/۷۷$ $D- = ۸/۱۲۲ - ۱/۶۴۸ = ۶/۴۷۴$ $SD = ۰/۸۲۴$ $D = ۸/۱۲۲$

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

جدول ۳: محاسبه‌ی c_{io} و رتبه‌بندی نهایی دهستان‌های شهرستان جاسک

دهستان / شاخص	گنگان	جاسک	گابریک	پی وشک	سورک
Σ	۵۶/۹	۷۶/۴۱	۱۸۲/۷۸	۱۱۲/۳۲	۲۲۹/۰۵
c_{io}	۷/۵۴	۸/۷۴	۱۳/۵۱	۱۰/۵۹	۱۵/۱۳
f_i	۰/۴۳۱	۰/۵۰۰	۰/۷۷۳	۰/۶۰۶	۰/۸۶۶
رتبه دهستان (R)	۱	۲	۴	۳	۵

جدول ۴: توزیع دهستان‌ها به لحاظ سطح برخورداری از شاخص‌های مورد مطالعه

f_i	سطح برخورداری	نام دهستان	تعداد	درصد
۰ - ۰/۲	خیلی برخوردار	-	-	-
۰/۲۱ - ۰/۴۰	برخوردار	-	-	-
۰/۴۱ - ۰/۶۰	نیمه‌برخوردار	گنگان - جاسک	۲	%۴۰
۰/۶۱ - ۰/۸۰	محروم	گابریک - پی‌وشک	۲	%۴۰
۰/۸۱ - ۱	خیلی محروم	سورک	۱	%۲۰

جدول ۵: میزان، رتبه‌بندی و سطوح برخورداری دهستان‌های شهرستان جاسک

ردیف	نام دهستان	سرمشق توسعه c_{io}	درجه توسعه f_i	رتبه	سطح برخورداری
۱	گنگان	۷/۵۴	۰/۴۳۱	۱	نیمه‌برخوردار
۲	جاسک	۸/۷۴	۰/۵	۲	نیمه‌برخوردار
۳	پی وشک	۱۰/۵۹	۰/۶۰۶	۳	محروم
۴	گابریک	۱۳/۵۱	۰/۷۷۳	۴	محروم
۵	سورک	۱۵/۱۳	۰/۸۶۶	۵	خیلی محروم

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

مأخذ: یافته‌های تحقیق

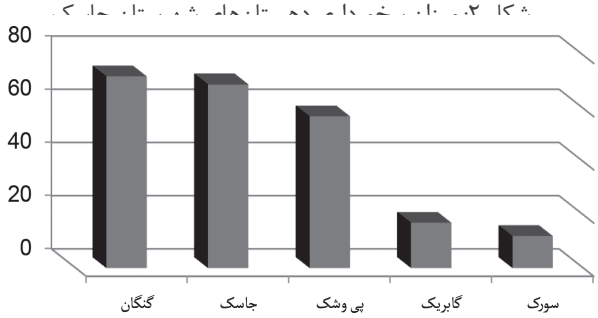

براساس نتایج محاسبات تاکسونومی عددی، دهستان‌های گنگان و جاسک جزو دهستان‌های دارای توسعه در حد متوسط (نیمه برخوردار) و دهستان‌های گابریک و پی وشک، جزو دهستان‌های محروم و دهستان سورک، جزو دهستان‌های خیلی محروم قلمداد می‌شوند. بر این اساس، ۴۰ درصد دهستان‌ها نیمه برخوردار از خدمات اقتصادی و اجتماعی هستند و ۶۰ درصد محروم و خیلی محروم از این خدمات. به طور کلی در دهستان‌های شهرستان، محرومیت و توسعه‌نیافتگی دیده می‌شود. با توجه به توزیع امکانات و خدمات در این ناحیه، می‌توان گفت روستاهای منطقه همچنان توسعه‌نیافته محسوب می‌شوند و از نظر دسترسی به امکانات و خدمات با مشکلات فراوانی روبه‌رو هستند (جدول ۴).

سطح توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان نشان می‌دهد که دهستان گنگان با ضریب توسعه‌یافتگی ۰/۴۳۱ و دهستان سورک با ضریب توسعه‌یافتگی ۰/۸۶۶، به ترتیب بهترین و بدترین وضعیت را از نظر برخورداری از شاخص‌های مورد مطالعه دارند. این امر نشان‌دهنده‌ی اختلاف ضریب توسعه و توزیع نامناسب امکانات و خدمات در دهستان‌های شهرستان است (جدول ۵).

بیش از ۳۸% جمعیت روستایی در دهستان‌های دارای توسعه‌ی متوسط قرار دارند و ۶۲% از جمعیت روستایی منطقه در دهستان‌های محروم و خیلی محروم.

دهستان‌های شرقی نسبت به نیمه‌ی غربی آن از نظر توسعه‌یافتگی در سطح پایین‌تری قرار دارند؛ به عبارت دیگر، از غرب به شرق شهرستان درجه‌ی محرومیت

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

افزایـش می‌یابـد (شـکل ۲ و ۳).

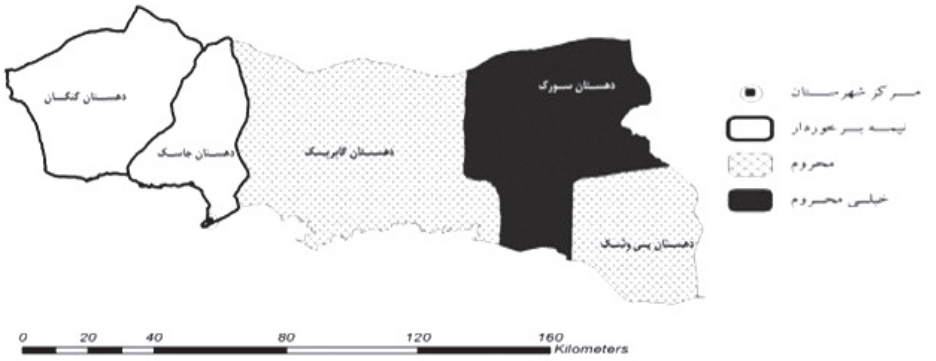

در مـورد سـطوح برخـورداری دهسـتان‌ها، یافته‌هـای پژوهـش نشـان می‌دهـد کـه دهسـتان‌های نیمـه شـرقی شـامل گابریـگ، پی‌وشـک و سـورک در طبقـه‌ی محـروم و خیلـی محـروم و دهسـتان‌های نیمـه غربـی شـامل گنـگان و جاسـک در سـطح توسـعه‌ی متوسـط جـای گرفته‌انـد؛ بنابرایـن دهسـتان‌های شـرقی نسـبت بـه دهسـتان‌های غربـی، محرومیـت بیشـتری دارنـد.

دلایلـی چنـد بـرای توسـعه‌ی متوسـط دهسـتان‌های گنـگان و جاسـک ـ کـه در غـرب جاسـک واقـع شـده‌اند ـ در مقایسـه بـا دهسـتان‌های دیگـر وجـود دارد کـه می‌تـوان بـه ایـن مـوارد اشـاره کـرد: اسـتقرار روسـتاها در نزدیکـی محـور ارتباطـی جاسـک ـ میناب، جمعیـت بیشـتر روسـتاها، نزدیکـی بـه سـاحل دریـا و اسـتفاده از حمل‌ونقـل و توان‌هـای دریایـی، نزدیکـی بـه خطـوط سراسـری بـرق و نزدیکـی و دسترسـی آسـان‌تر بـه شـهر جاسـک. ایـن مـوارد از عوامـل مهـم و تأثیرگـذار در سـطوح برخـورداری ایـن مناطـق اسـت کـه بـر مبنـای نظریه‌هـای مکانـی مرکـزی، مرکـز ـ پیرامـون، قطـب رشـد و کارکردهای شـهری در توسـعه‌ی روسـتایی قابل‌توجیـه اسـت و بدیهـی اسـت کـه مناطـق و روسـتاهای واقـع در نزدیکـی مراکز رشـد، بیشـتر از خدمـات و امکانـات آنهـا بهره‌منـد می‌شـوند و می‌تواننـد امکانـات و خدمـات بیشـتری را جـذب کننـد.

محرومیـت دهسـتان‌های گابریـک، پی‌وشـک و سـورک کـه در حـوزه‌ی شـرق جاسـک واقـع شـده‌اند نیـز می‌توانـد بـه ضعـف شـبکه‌ی ارتباطـی، پراکنـش سـکونتگاه‌ها و کم‌جمعیـت بـودن بعضـی از آنهـا، شـرایط نامسـاعد و اثـر منفـی و بازدارنـده‌ی عوامـل طبیعی و اقلیمـی، فاصلـه و دوری از مرکـز شهرسـتان و اسـتان و مراکـز مهـم جغرافیایـی و سیاسـی و دور بـودن از کانون‌هـا و محورهـای توسـعه‌ی اسـتان و موقعیـت حاشـیه‌ای دهسـتان‌ها، فاصلـه‌ی زیـاد بعضـی از روسـتاها تـا سـاحل دریا و وجـود روسـتاهای دورافتـاده و کوهسـتانی، فقـدان سـکونتگاه برتـر بـا قابلیت‌هـای شـهری، فقـدان دسترسـی آسـان ایـن جمعیـت بـه شـهر و مراکـز ارائـه‌ی خدمـات و کمبـود نیـروی انسـانی ماهـر و فقـدان اطلاعـات لازم، از

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

عوامـل عقب‌ماندگـی ایـن دهسـتان‌ها محسـوب می‌شـود. ایـن عوامـل سـبب می‌شـود تـا تخصیـص مطلـوب امکانـات و رونـد توسـعه در نواحـی روسـتایی و بـه ویـژه نیمـه‌ی شـرقی بـا مشـکل مواجـه شـود. ایـن محرومیـت اغلـب بـه دلایـل مختلـف دیگـری نیـز حـادث و تشـدید می‌شـود؛ از جملـه بی‌توجهـی، فقـدان توانایـی در فراهـم کـردن امکانـات موردنیـاز بـرای کلیـه‌ی روسـتاها و نداشـتن روش‌هـای توزیـع خدمـات و امکانـات یـا کارآمـد نبـودن آنهـا. بنابرایـن، مجموعـه عوامـل فـوق دست‌به‌دسـت هـم داده و بـه محرومیـت و فقـدان توسـعه‌یافتگی روسـتایی در ایـن شهرسـتان و بـه ویـژه نیمـه‌ی شـرقی آن منجـر شده‌اسـت.

اگـر کل ۵۳ شـاخص مـورد مطالعـه را بـه گروه‌هـای عمـده شـاخص‌های آموزشـی و فرهنگـی، بهداشـتی و درمانـی، زیربنایـی، خدماتـی، ارتباطـی و جمعیتـی طبقه‌بنـدی شـود و میـزان توسـعه‌یافتگی هـر یـک از دهسـتان‌ها بـرای هرکـدام از آنهـا بـه طـور جداگانـه محاسـبه شـود، می‌تـوان تفسـیر و بینـش روشـن‌تری از سـطوح توسـعه‌یافتگی دهسـتان‌ها نیـز ارائـه داد و محورهـای توسـعه را مشـخص و تقویـت کـرد (جـدول ۶).

جدول ۶ : رتبه‌بندی دهستان‌ها از لحاظ گروه شاخص‌ها

شاخص / نام دهستان	آموزشی و فرهنگی		بهداشتی درمانی		جمعیتی		خدماتی		ارتباطی		زیربنایی	
	f_i	R	f_i	R	f_i	R	f_i	R	f_i	R	f_i	R
گنگان	۰/۴۶	۱	۰/۲۸	۱	۰/۳۵	۱	۰/۱	۱	۰/۴۶	۳	۰/۴۸	۳
جاسک	۰/۵۷	۲	۰/۳۱	۳	۰/۵۰	۲	۰/۱۸	۲	۰/۴۵	۲	۰/۴۶	۲
گابریگ	۰/۵۹	۳	۰/۶۷	۴	۰/۸۶	۵	۰/۶۸	۴	۰/۸۴	۵	۰/۷۸	۴
پی وشک	۰/۷۸	۴	۰/۲۸	۲	۰/۵۲	۳	۰/۵۶	۳	۰/۴	۱	۰/۱۷	۱
سورک	۰/۸۸	۵	۰/۸۴	۵	۰/۷۳	۴	۰/۶۹	۵	۰/۷۸	۴	۰/۷۱	۵

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بررسـی و آزمـون فرضیه‌هـا: نتایـج حاصـل از به‌کارگیـری روش تاکسـونومی عـددی، فرض اول پژوهـش را تأییـد می‌کنـد مبنـی بـر اینکـه بیـن دهسـتان‌های شهرسـتان جاسـک از نظـر شـاخص‌های توسـعه و توزیـع امکانـات و خدمـات تفـاوت معنـی‌دار وجـود دارد؛ به‌گونـه‌ای کـه دهسـتان‌های گنـگان و جاسـک جـزو دهسـتان‌های دارای توسـعه در حـد متوسـط (نیمـه برخـوردار) و دهسـتان‌های گابریـک و پی‌وشـک، جـزو دهسـتان‌های محـروم و دهسـتان سـورک نیـز جـزو دهسـتان‌های خیلـی محـروم قلمـداد می‌شـود. برایـن اسـاس، ۴۰ درصـد دهسـتان‌ها از خدمـات اقتصـادی و اجتماعـی نیمـه برخـوردار هسـتند و ۶۰ درصـد آنهـا محـروم و خیلـی محـروم بـه شـمار می‌رونـد.

سـطح توسـعه‌یافتگی دهسـتان‌های شهرسـتان نشـان می‌دهـد کـه دهسـتان گنـگان بـا ضریـب توسـعه‌یافتگی ۴۳۱% و دهسـتان سـورک بـا ضریـب توسـعه‌یافتگی ۸۶۶%، بـه ترتیـب بهتریـن و بدتریـن وضعیـت را از نظـر برخـورداری از شـاخص‌های مـورد مطالعـه دارند.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

این امر اختلاف ضریب توسعه و توزیع نامناسب امکانات و خدمات را در دهستان‌های شهرستان نشان می‌دهد (جداول ۴ و ۵).

نکته قابل‌توجه و مشخص در مورد دهستان‌های شهرستان جاسک، پایین بودن میزان و سطح برخورداری اکثر آنهاست؛ به‌گونه‌ای که نوعی محرومیت عمومی در روستاهای منطقه مشاهده می‌شود و مطابق نتایج به دست آمده، هیچ دهستانی در سطح توسعه‌یافته قرار نگرفته‌است. درمجموع می‌توان گفت اکثر دهستان‌های شهرستان جاسک و به ویژه حوزه‌ی شرق آن، از نظر سطح توسعه جزء دهستان‌های محروم و خیلی محروم دسته‌بندی می‌شوند. با توجه به توزیع امکانات و خدمات در این منطقه، می‌توان گفت روستاهای آن همچنان توسعه‌نیافته محسوب می‌شوند و از نظر دسترسی به امکانات و خدمات با مشکلات فراوانی روبه‌رو هستند. بنابراین نتایج حاصل، فرضیه‌ی دوم را تأیید می‌کند مبنی بر اینکه بیشتر دهستان‌های شهرستان جاسک از لحاظ برخورداری از شاخص‌های مختلف توسعه در سطح کمتر برخوردار و محروم قرار دارند.

همچنان که در شکل ۳ نیز قابل مشاهده است دهستان‌های نیمه‌ی شرقی شامل گابریگ، پی وشک و سورک، در طبقه‌ی محروم و خیلی محروم و دهستان‌های نیمه‌ی غربی شامل گنگان و جاسک، در سطح توسعه‌ی متوسط جای گرفته‌اند؛ بنابراین دهستان‌های شرقی محرومیت بیشتری نسبت به دهستان‌های غربی دارند. درنتیجه فرض سوم پژوهش نیز مبنی بر اینکه میزان محرومیت از غرب به شرق شهرستان افزایش می‌یابد، تأیید می‌شود.

۵- نتیجه‌گیری

در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی، سطح‌بندی این نواحی از لحاظ میزان برخورداری و توسعه‌یافتگی اهمیت به سزایی دارد. بر همین اساس، در این تحقیق با استفاده از ۵۳ متغیر در قالب ۶ شاخص عمده‌ی توسعه و با بهره‌گیری از مدل تاکسونومی عددی، به بررسی، تعیین و تحلیل ضریب توسعه‌یافتگی و طبقه‌بندی دهستان‌های شهرستان جاسک پرداخته شده‌است.

نکته‌ی قابل‌توجه و مشخص در مورد دهستان‌های شهرستان جاسک، پایین بودن میزان و سطح برخورداری اکثر آنهاست؛ به‌گونه‌ای که نوعی محرومیت عمومی در روستاهای منطقه مشاهده می‌شود و مطابق نتایج به‌دست‌آمده، هیچ دهستانی در سطح توسعه‌یافته قرار ندارد. درمجموع می‌توان گفت اکثر دهستان‌های شهرستان جاسک و به ویژه حوزه‌ی شرق آن، از نظر سطح توسعه جزء دهستان‌های محروم و خیلی محروم دسته‌بندی می‌شوند. این روستاها از نظر شاخص‌ها و امکانات آموزشی، بهداشتی و زیربنایی دارای ضعف و نارسایی هستند؛ بنابراین، محرومیت ویژگی عمومی و اصلی اکثر روستاهای منطقه است. ضریب توسعه‌یافتگی بین دهستان‌ها متفاوت و نابرابر بوده و اکثر نواحی روستایی این شهرستان از نظر برخورداری از امکانات و خدمات در وضعیت نامناسب و در سطح محروم و خیلی محروم قرار دارند.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

بررسی وضعیت کلی مبین شرایط نامناسب حاکم بر مناطق روستایی شهرستان جاسک است. کمبود امکانات و خدمات از یک سو و توزیع نامناسب آنها از سوی دیگر، روند توسعه را در این مناطق با مشکلات زیادی مواجه ساخته‌است. نابرابری بین دهستان‌های منطقه، از فقدان رویکرد جامع توسعه‌ی روستایی در این مناطق نشأت یافته و این روند نیز توسعه‌ی نامتوازن روستایی را به همراه داشته‌است.

بررسی نتایج به دست آمده از روش تاکسونومی عددی نشان می‌دهد که ۶۰% روستاهای منطقه در رده‌ی روستاهای محروم و بسیار محروم قرار دارند. لذا توجه و برنامه‌ریزی ویژه‌ای می‌طلبد؛ زیرا محرومیت در ابعاد شاخص‌های انسانی سبب شده این روستاها در وضعیت نامناسب قرار گیرند و در اکثر شاخص‌ها با کمبود و مشکلات جدی مواجه و دارای نارسایی باشند.

۶ ـ پیشنهادها

براساس یافته‌های تحقیق، پیشنهادهای ذیل به منظور ایجاد تعادل فضایی و نیل به توسعه‌ی پایدار روستایی منطقه ارائه می‌شود:

ـ با توجه به درصد بالای دهستان‌ها در سطح محروم و خیلی محروم، لزوم تهیه و اجرای برنامه‌ها و طرح‌های هدفمند برای توسعه‌ی روستاهای منطقه ضروری است.

ـ بیشتر شاخص‌های آموزشی و فرهنگی، بهداشتی و درمانی، زیربنایی، ارتباطی، خدماتی و جمعیتی در مناطق روستایی شهرستان و به ویژه دهستان‌های سورک، گابریک و پی وشک پایین‌تر از حد متوسط هستند و از شرایط نامساعدی برخوردارند؛ بنابراین توسعه و ارتقای سطح کمی و کیفی این شاخص‌ها باید در برنامه‌ریزی‌های کوتاه مدت و میان مدت قابل توجه قرار گیرد.

ـ با توجه به محرومیت زیاد دهستان سورک در اکثر شاخص‌ها، بدیهی است که این دهستان در اجرای برنامه‌های توسعه روستایی و تخصیص امکانات آتی بایستی در اولویت اول قرار گیرد.

ـ بعضی از روستاها در دهستان‌های گابریک و سورک به دلیل شرایط طبیعی و کوهستانی بودن، در انزوای جغرافیایی هستند و فاصله‌ی زیادی با روستاهای مرکزی، مرکز شهر و ساحل دریا دارند. این مناطق دارای شرایط نامناسب اقتصادی و فاقد امکانات اولیه هستند؛ از این رو به دلیل شرایط طبیعی و برخورداری کمتر از زیرساخت‌های اقتصادی و امکانات موردنیاز، برنامه‌ریزی خاصی برای ارائه‌ی خدمات به آنها لازم است.

ـ نارسایی‌های خدماتی از یک سو و تعدد و پراکندگی روستاها از سوی دیگر، ضروری است تا ساماندهی روستاها در قالب یک نظام بهینه‌ی سلسله مراتب خدمات‌رسانی انجام شود.

ـ برای رسیدن به توسعه، بهتر است مجموعه‌های روستایی ملاک برنامه‌ریزی قرار گیرند نه نقاط روستایی؛ با توجه به اینکه روستاهای کوچک و بافاصله‌ی کم در بعضی از مکان‌ها دیده می‌شوند، می‌توان به صورت سیستمی و مجموعه‌ای به آنها نگریست و برنامه‌ریزی لازم را انجام داد.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

ـ تقویت نقش شهر جاسک به عنوان تنها شهر شهرستان به همراه ایجاد نقاط شهری دیگر و استقرار نمایندگی ادارات و سازمان‌های دخیل در امر توسعه‌ی روستایی در این بخش و ایجاد کانون‌های رشد و توسعه‌ی روستایی در دهستان‌ها، می‌تواند در برخورداری سکونت‌گاه‌های روستایی از خدمات بیشتر و برقراری تعادل مؤثر باشد.

ـ راه ارتباطی به عنوان شریان حیاتی توسعه‌ی روستایی و وسیله‌ی خدمات‌رسانی به روستاییان است، ولی هم‌اکنون تعدادی از روستاها از داشتن راه ارتباطی مناسب محروم هستند؛ از این رو، تقویت و تکمیل شبکه‌ی ارتباطی شهرستان به ویژه راه‌های روستایی به منظور تسهیل دسترسی تمام روستاها دارای اهمیت است.

ـ با در نظر گرفتن شرایط روستاها، استراتژی‌های توسعه می‌بایست با آگاهی و به صورت سیستمی صورت پذیرد تا از ناپایداری جلوگیری شود و توسعه‌ی منطقه نیز به‌گونه‌ای باشد که محروم‌ترین روستاها را نیز شامل شود؛ از این رو برای تحقق عدالت فضایی و توسعه‌ی پایدار، ضرورت دارد که مناطق محروم و آسیب پذیر در اولویت برنامه‌های خدمات‌رسانی و توسعه‌ی روستایی قرار گیرند.

منابع و مأخذ

ابراهیم‌زاده، عیسی؛ سرگلزهی، احمدرضا و خسروی، مهدی (۱۳۸۰)، «*تعیین درجه‌ی توسعه‌یافتگی نواحی روستایی سیستان وبلوچستان به روش طبقه‌بندی تاکسونومی*»، مجله علوم انسانی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال هفتم، شماره‌ی ۱۳: ۳۵-۲۳.

ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱)، *جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافتگی روستایی ایران*، اطلاعات: تهران.

امینی‌نژاد، غلامرضا؛ بیک‌محمدی، حسن و حسینی‌ابری، سیدحسن (۱۳۸۷)، «*تحلیل درجه‌ی توسعه‌یافتگی دهستان‌های حوزه‌ی تأسیسات پارس‌جنوبی در استان بوشهر*»، روستا و توسعه، شماره‌ی ۳: ۱۷۲-۱۴۳.

آسایش، حسین (۱۳۷۵)، *اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای*، انتشارات دانشگاه پیام‌نور: تهران.

آسایش، حسین و استعلاجی، علیرضا (۱۳۸۲)، *اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای (مدل‌ها، روش‌ها و فنون)*، چاپ اول، دانشگاه آزاد اسلامی شهر ری: مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی.

بدری، سیدعلی؛ اکبریان رونیزی، سعیدرضا و جواهری، حسن (۱۳۸۵)، «*تعیین سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان کامیاران*»، فصلنامه‌ی تحقیقات جغرافیایی، سال بیست و یکم، شماره‌ی ۸۲: ۱۳۰-۱۱۶.

تقوایی، مسعود و احمدی، عبدالحسین (۱۳۸۲)، «*تعیین و تحلیل سطوح برخورداری مناطق روستایی شهرستان‌ها و بخش‌های استان کرمانشاه*»، فصلنامه‌ی روستا و توسعه، شماره‌ی ۲۲: ۷۳-۴۶.

تقوایی، مسعود و نوروزی، اصغر (۱۳۸۹)، «*تعیین و تحلیل سطوح برخورداری مناطق روستایی استان‌های کشور با بهره‌گیری از روش تاکسونومی و تحلیل عاملی*»، فصلنامه‌ی

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

برنامه‌ریـزی رفـاه و توسـعه اجتماعـی، دوره‌ی دوم، شـماره‌ی ۵: ۱۱۶-۹۵.
ـــــــــــ . (۱۳۸۳)، «*مقایسـه‌ی درجـه توسـعه‌یافتگی مناطـق روسـتایی شهرسـتان‌های اسـتان ایـلام بـا اسـتفاده از روش تاکسـونومی عـددی*»، مجله پژوهشـی علوم انسـانی دانشـگاه اصفهـان، شـماره‌ی ۱۶.
جمعه‌پـور، محمـود (۱۳۸۵)، *مقدمـه‌ای بـر برنامه‌ریـزی توسـعه‌ی روسـتایی: دیـدگاه و روش‌ها*، تهران: سـمت.
حکمت‌نیـا، حسـن و موسـوی، میرنجـف (۱۳۸۵)، *کاربـرد مـدل در جغرافیـا بـا تأکیـد بـر برنامه‌ریـزی شـهری و ناحیـه‌ای*، یـزد: علـم نویـن.
خادمـی، حسـین و زارع‌پـور، فاطمـه (۱۳۹۶)، «*سـنجش درجه‌ی توسـعه‌یافتگی دهسـتان‌های شهرسـتان نی‌ریـز بـا روش تاکسـونومی عـددی*»، فصلنامـه‌ی پژوهش‌هـای جغرافیایـی، دوره‌ی چهـل و نهم، شـماره‌ی ۱: ۸۰-۶۹.
خاکپـور، براتعلـی (۱۳۸۶)، «*سـنجش میزان توسـعه‌یافتگی دهسـتان‌های شهرسـتان شـیروان بـه منظـور برنامه‌ریـزی ناحیـه‌ای*»، دو فصلنامـه‌ی جغرافیـا و توسـعه‌ی ناحیـه‌ای، سـال نهـم، شـماره‌ی ۷: ۱۴۵-۱۳۳.
حسین‌زاده دلیر، کریم (۱۳۸۳)، *برنامه‌ریزی ناحیه‌ای*، چاپ اول، تهران: سمت.
رضوانـی، محمدرضـا (۱۳۸۳)، *مقدمـه‌ای بـر برنامه‌ریـزی توسـعه‌ی روسـتایی در ایـران*، تهـران: قو مس.
ـــــــــــ . (۱۳۸۳)، «*تعییـن و تحلیـل سـطوح برخورداری نواحی روسـتایی اسـتان زنجان*»، پژوهش‌هـای جغرافیایـی، شـماره‌ی ۵۰: ۸۶-۷۵.
ـــــــــــ . (۱۳۸۳)، «*سـنجش و تحلیـل سـطوح توسـعه‌یافتگی نواحـی روسـتایی در شهرسـتان سـنندج*»، مجلـه جغرافیـا و توسـعه‌ی ناحیـه‌ای دانشـگاه فردوسـی، شـماره‌ی ۳: ۱۶۴-۱۴۹.
زیـاری، کرامـت‌الله و زارع شـاه‌آبادی، علیرضـا (۱۳۸۰)، «*سـنجش توسـعه‌یافتگی روسـتاهای اسـتان یـزد*»، مجلـه علوم انسـانی دانشـگاه سیسـتان و بلوچسـتان، سـال هفتم، شـماره‌ی ۱۳: ۱۲۲-۱۰۵.
زیـاری، کرامـت‌الله (۱۳۸۸)، *اصـول و روش‌هـای برنامه‌ریـزی منطقـه‌ای*، چـاپ دوم، تهـران: دانشـگاه تهـران.
سعیدی، عباس (۱۳۷۷)، *مبانی جغرافیای روستایی*، تهران: سمت.
شاهرخی‌سـاردو، صالـح؛ نوری‌پـور، مهـدی و پـدرام، پیمـان (۱۳۹۴)، «*ارزیابـی کیفیـت زندگـی مناطـق روسـتایی بـا اسـتفاده از تاکسـونومی عـددی (مـورد مطالعـه: دهسـتان اسـفندقه، شهرسـتان جیرفـت)*»، فصلنامـه علـوم ترویـج و آمـوزش کشـاورزی ایـران، جلـد یازدهـم، شـماره‌ی ۲، ۴۷-۳۱.
عمرانـی، محمـد و پیـری، حبیـب (۱۳۸۹)، «*سـنجش توسـعه‌یافتگی در مناطـق روسـتایی اسـتان سیسـتان و بلوچسـتان*»، مجلـه تحقیقـات اقتصـاد کشـاورزی، جلـد دوم، شـماره‌ی ۳: ۱۴۳-۱۲۵.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

قنبـری، یوسـف؛ حمیـد، برقـی و حجاریـان، احمـد (۱۳۹۰)، «*تحلیـل سـطوح برخـورداری دهسـتان‌های شهرسـتان اصفهـان*»، فصلنامـه روسـتا و توسـعه، سـال چهاردهـم، شـماره‌ی ۳: ۹۳-۱۱۲.
کلانتـری، خلیـل (۱۳۸۰)، *برنامه‌ریـزی و توسـعه منطقـه‌ای (تئوری‌هـا و تکنیک‌هـا)*، تهـران: خوشبین.
کلانتـری، خلیـل؛ ایروانـی، هوشـنگ و وفایی‌نـژاد، محمدشـجاع (۱۳۸۲)، «*سـنجش سـطح توسـعه در شهرسـتان تربت‌حیدریـه*»، پژوهش‌هـای جغرافیایـی، شـماره‌ی ۴۴: ۵۴-۴۱.
مرکز آمار ایران (۱۳۹۶)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵، شهرستان جاسک.
نـوروزی، اصغـر و کامـران، معصومه (۱۳۹۶)، «*سـنجش و تحلیل فضایی سـطوح توسـعه‌یافتگی شهرسـتان‌های اسـتان چهارمحـال و بختیـاری*»، پنجمیـن همایـش ملـی علوم‌جغرافیایـی، دانشـگاه پیام‌نـور، شاهین‌شـهر.
Chambers, Robert (1983), *Rural Development putting the last first*, Long Man scientific and tecnnical, Newyork.
Chambers, R & G. Conway (1992), *sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21 ST century,* IDS discussion- 296, IDS, university of Sussex, Brighton, UK.
singh, katar (2009), *Rural Development: Principles, Policies, Management*. sage publications pvt. Ltd, third Edition.
United Nations population fund (2002), *indicators for population and reproductive health programmes*, technical and policy division.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]

Determining and Analysis the Development levels and Deprivation Degree in Sub districts of Jask County

M. Sabouri[1]
A. Nowroozi[2]

Abstract

The main goal of rural planning in different countries is reaching to development and decreasing regional imbalance and achieving to sustainable development. First step to solving the problem of regional imbalances and reaching to development, knowing the ranking of regions in case of development in various fields such as economic, fundamental communication, social, cultural, medical and education and so on. As an applied research this study with the analytical approach and relying on the results of documentary and field, is to investigate the issue. The tool for data collection was questionnaire at the village level. In thepresent study,using quantitative models, "taxonomy" for Determining and Analysis the Development levels and Degree in Sub districts of Jask County. The results show that 60 percent of district municipalities are in the class deprived and very deprived.

Keywords: numerical taxonomy, rural development, Development levels, Deprivation, JaskCounty.

1. Assistant professor, Faculty of Geography, param e noor Univesity of Tehran
2. Assistant professor, Faculty of Geography, param e noor Univesity of Tehran

[Downloaded from rdch.ir on 2026-10-15]